

Tévé-portré Komlós Aladáról

A II. világháború pusztítását, amelyet az irodalom terén végzett, félelmetes névsor jelzi. Az I. világháborúval kapcsolatban ezt kevésbé emlegetjük, pedig ez sem lehetett csekély. Komlós Aladár az élő tanú rá, aki mellől a háború irtotta ki, szakított el vagy ítélte némaságra, visszhangtalanságra a kortársakat. Ha a Nyugatnak van egy első és egy második nemzedéke, úgy Komlós csaknem egymagában képviselte egy életen át a másfeledek nemzedékét. Vagy ki született 1890 körül a Nyugat nagyjaiból? Az alapítók úgy egy évtizeddel voltak idősebbek Komlósnál — még a legközelebbiek, Kassák, Füst, Karinthy is öt évvel — a második nemzedék egy évtizeddel fiatalabb, még a legközelebbiek, Bányai Kornél, Fodor József, Erdélyi József, Marconnay Tibor is vagy öt évvel. Ehhez a „másfeles” nemzedékhez talán csak Déry Tibor tartozik még, és a rég halott Németh Andor, Nadányi Zoltán. Bizonyos, hogy akiket Komlós András ez érdekes és emlékezetes tévéinterjúja alkalmából emlegetett, azok mind jóval idősebbek vagy fiatalabbak voltak nála. És ez nem csak adat: Komlós Aladár minden bizonnyal meg tudja erősíteni azt, hogy helyzet is. Talán éppen az a helyzet, amely sajátos

distanciái révén egy erre különben is kiválóan alkalmas író-tudóst szinte végzetszerűen predesztinál a kritikusi szerepre. Az életrajza egy magányos lépcsőfokán, szabad kilitással előre és hátra.

Ha ennek a magányos életnek nem lett volna nagyon is erős közösségi sodra, bizonyára nehezebb dolga lett volna a tévé műsorvezető-riporterének, a jeles kritikus-társ *Pomogáts Bélának*: a kérdéseket az izgalmas életrajz diktálta. Mert Komlós Aladár nemcsak a Nyugat, de a Huszadik Század és a Galilei Kör indító elményeiben is részesülhetett diákkorában, a világháború és a hadifogság — itthon közben forradalom és ellenforradalom — cezurája után pedig a hanyatló avantgarde és a támadóban levő neoklasszicizmus és népiesség senkiföldjén léphetett be az irodalomba, Az új magyar líra című, mindmáig ható jelentőségű könyvével. Ő maga ekkor már beolvasztotta egyéniségébe a legellentétebb hatásokat is, azzal a kiváló képességgel, amely minden előítéleteken túl mindenkinben megtalálja a kiválasztható jót. Megbocsátó távolból mosolyog Beöthy Zsolt századvegi konzervatívizmusa fölött és meleg gyöngédséggel emlékezik meg Riedl Frigyesről, aki először tartott a Pázmány Péter Tudo-

mányegyetememen kollégiumot a még élő és működő Ady Endréről, objektív hitelességgel méltatja azt, amit Jászi Oszkár és Kunfi Zsigmond jelentettek Magyarország politikai haladása ügyének. De közelebről mégis az irodalom érdekli. A Bécsi Magyar Újság, az emigráció e nagyjelentőségű szellemi központja, amelyben Balázs Béla és Kassák Lajos vitája az avantgarde történelmi szerepéről megjelent.

Ez az a pont, ahol Komlós Aladár elbeszélőből ismét állásfoglalóvá válik: ahogyan a különböző irányzatokat tömören ismerteti. A „dada” az első világháború reakciója volt: tiltakozás, amely formájául a botrányt választja. A szürrealizmus elgondolása: az álom segítségével megbuktatni a polgári társadalmat. Ez a szelíd, de nyilvánvaló elvetés bizonyára igazat mond, csak mintha arról feledkezne el egy pillanatra, hogy az a „konzervatívizmus”, amelyet Komlós oly önérettel vállal — egyébként Szabó Lőrinc, Illyés Gyula sőt József Attila nevében is — önmagában szintén aligha volt alkalmas arra, hogy a polgári társadalmat megbuktassa. Ezen egyenlőre a történelemnek egészen más erői munkálkodnak folyamatosan.

De a tévénezőt Komlós Aladár mondanivalói

MŰHELYTANULMÁNY VAGY VERSKOLLEKCIÓ?

elsősorban annyiban érdeklük, amennyiben Komlós azonos velük. Hiába, a képernyőn a személy a vonzó, nem a nézetei, illetőleg ezek a nézetek annyira vonzóak, amennyire a személy meg tud győzni bennünket felőlük. És ez a meggyőző erő — éppen Komlósnak a kritikus elvei szerint — döntő fontosságú. Mert a kritikus, hallottuk, bizalmi ember. A kritikában a közönség a saját véleményét keresi a sajátjénál hitelesebb és beavatottabb megfogalmazásban: azt a véleményt, amelyben hihet.

És Komlós élete példája annak, hogyan kell elnyerni ezt az igényes bizalmat. Az a kedves mosolyú, idős férfi, akinek szép otthonába az Óbuda fölötti dombok derengenek, nem egykönnyen érte el ezt a még ma sem egészen harctalan idillt. Háború és fogság, emigráció, szűkös kenyér, felfüggesztés, náci láger, (erről nem is beszélt!), utáni bizalmatlanság, tudományos rangjához méltatlan, tulajdonképpeni élettervétől eltérő munka. Akik a Nyugatot nem szerették, azok félreállították őt is. De ő megtöltötte a maga mondanivalójával a szűkségtől: a XIX. század második felének irodalmában is azt a művészi és emberi felfogást hirdette, amit a Nyugat kapcsán közvetlenebbül és szembeszökőbben mutathatott volna be: a haladás és hűség kettős eszményképét. Ennek a tévéműsornak is ez volt a szépsége és tanulsága.

KESZI IMRE

Rab Zsuzsáról kevés lenne leírni a sztereotípiákat, miszerint „jeles műfordító”, „kiváló nyelvész”; ő más és több: olyan költőgyéniség, akiben megvan az igény és a tehetség ahhoz, hogy ne csak tolmácsává, hanem kiválasztójává is legyen a világirodalomnak. Helyettünk és értünk kalandozik századokon nyelvterületeken és irodalmi irányokok keresztül, nem foglalkozásként, hanem a „megszállottak kedvteléseként” végzi alázatos-büszke munkáját. Nem hinnék, hogy akármelyik más nyelvre hamarabb lefordítanák a szovjet poézis legfrissebb érdekességeit, hogy a rokon nyelveken kívül valahol is lenne olyan érték, mint a Sarkányölő című kötetben magyarrá tolmácsolt óoros énekek és balladák — s ha tevékenysége közben Rab Zsuzsa eltekint a protokolltól, ma még ismeretlen fiatalokat kutat fel, ezzel még inkább hitelesíti egészségés elfoglaltságát, személyes ízlését. Ő maga mondja komolyan-tréfásan Hózápor című gyűjteménye utószavában: „... találja meg az olvasók közül ki-ki a hozzá leginkább szólót, és próbálja kijelölni jövődö helyüket. Játéknak sem utolsó ez.”

Erthető érdeklődéssel vártuk hát a november 6-1 tévé-műsort, amely „A műfordító műhelyében” címmel, rangos színészek sorával ígérte, hogy betekintést enged a rokonszenves művészre és munkájára. Sajnos, pontosabb cím lett volna: „Kedvenc verseim”, mivel műhelytitkok, vallomások helyett inkább verskollekciókat kaptunk. Rab Zsuzsa ugyan kétszer is szót kapott, de nagyon rövid időre, és bár kedvesen mondotta el pályakezdése nosztalgikus-mosolyogtató történetét, arra már nem volt ideje, hogy tulajdonképpeni munkásságáról, esztétikájáról érdemben beszélhessen. Pedig — ismét csak az adás címére utalunk — milyen izgalmas lett volna egy pár soros fordítás megszületésének nyomkövetése, az első kísérletől, a variációk át a lezárásig; két-három perc is elég lett volna rá, és élénkítette volna a műsort; már nem is beszélve egy eredeti versszak és magyar nyelvű fordítás összecsendítéséről. Amit mindenképpen hiányoltunk, az a leglényegesebb: Rab Zsuzsa szépen szót arról, milyen fontos szerepet játszik kutatásaiban a kíváncsiság; mennyire izgalmas lett volna megtudni, miért, hogyan szokott választani — mi „fekszik” neki és mi nem; mit érez valóságos költészetnek és mit nem... Néhány gondolat csupán és valóban bekerültünk volna „a műfordító műhelyébe”, míg így csak tisztas távolból szemlélhettük.

Nem adott ezekre a toluó kérdésekre választ a műsor sem. Igaz, három részre oszlott: a világ népköltészeté, a világ lírája, szovjet költők; ám sem ezek között, sem az egységes tagozódásokon belül nem volt belső kompozíció, sem olyan hangulati elem, ami valamiféle egységet teremthetett volna. Valójában állóképek sorozatát kaptuk, és egy idő után már nem figyelhetünk Rab Zsuzsa műfordítói művészetét, hanem csak a túlzott bőséggel váltakozó színeszarcokat, versmondási elképzeléseket, tizennégyféle témát tizennégyféleképpen. A ritkán felcsendülő, halk zene sem adott időt pihenésre — a műsor végül is vers- és színész-kavalkáddá változott, ígért szándéka ellenére. Így ismét felgyűltünk Farkas Katalin szerkesztő igényes verski-választására, a szerény eszközkkel cserélt díszletekre, az előadók közül Sinkó László, Górnagy Mária, Nagy Attila, Ronyecz Mária szerencsés találkozására a mon-dott verssel.

BAKCSI GYÖRGY